

Døden. »I mange tilfælde er det ikke så forfærdeligt at dø, som de fleste tror. Nogle gange kan det være direkte dejligt.«

Professor Bo Jacobsen om det store punktum.

Men vågn lige op inden

Af **PERNILLE STENSGAARD**

EN god historie om døden kunne være denne her:

En midaldrende kvinde var kørt fuldstændig ned i sin rolle som kone i et fastlående ægteskab. Hun fik det dårligere og dårligere. Hun følte sig behandlet som en genstand af sin mand og følte sig tvunget til hver dag at foretage sig meningsløse ting, såsom at sidde og se tv med manden i en kold og undertrykkende atmosfære. Hun var til sidst helt uden livslyst og tænkte konstant, hvor umulig og håbløs og glædesløs hele tilværelsen var. Til sidst satte hun sig ind i sin lille bil og kørte ud i skoven, langt ned ad en skovsti, satte en slange på udstødningsrøret og førte den ind i vognen. Hun sov ind.

Hun vågnede på hospitalet. Ved et helt usandsynligt tilfælde var politiet kørt forbi og havde undret sig over, hvorfor der holdt en bil i skoven.

I dag er kvinden gammel og en usædvanlig livlig, aktiv, glad og sprælsk dame med en udpræget humoristisk sans. Hun spredte glæder til sine omgivelser, nyder livet og er taknemmelig for det. Hun udfolder sig initiativrigt og kreativt på alle livsområder og har ingen problemer med livets mening.

»Det er fantastisk,« siger Bo Jacobsen, der bringer historien i sin netop udkomne »Livets dilemmaer. En bog om eksistentiel psykologi.«

– Hun bliver skilt fra ham, ikke?

»Jo, hun gør.«

– Det var da ham, hun skulle have taget livet af?

Jacobsen har et andet forslag: Det bedste ved døden er, at den holder livet i spænd. Man skal bare ikke helt frem til sit eget dødsleje, før man begynder at tænke over, om man har levet ordentligt.

Vi er lige gået igennem det lille køkken på Bo Jacobsens Center for Forskning i Eksistens og Samfund på Københavns Universitet. Fire ansatte sad om bordet og sang morgensang og spillede guitar. To kvinder pakker deres ting sammen på professorens kontor og flytter sig, da vi træder ind. De har lige lånt det. Bagefter kommer en af dem ind med te. Bo Jacobsen er en lille væver mand, glad i hele ansigtet, en hånd på skulderen af alle forbi passerende og interesseret i tilværelsens dybe lag – lykke og lidelse, kærlighed og ensomhed, dødsangst og livets mening.

Hans forskning inkluderer nyklassikeren *Eksistensens Psykologi* fra 1998 og den første systematiske undersøgelse af, hvad kræftsyge mennesker tænker om deres egen mulige død og den særlige situation, de befinder sig i. Her fandt han ud af, at en stor gruppe af fattede mænd ikke havde lyst til den påtvungne nærhed og dybe hulken, der stilledes som krav fra et overvejende kvindeligt personale på hospitaler og i selvhjælpsgrupper.

»Efter alt at dømmes får de det bedre ved at bygge deres havekure og cykle ture og dyrke sport, var en god historie. Så god var den, at tv-stationen straks gik i gang med at indhente kommentarer fra Vestagers fjendtligtsindede venner i Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti, ligesom budskabet spredte sig rundt på Christiansborgs gange: De Radikale vil acceptere Thorning-Schmidts og Søvnalds udlændingultimatum mod løfter om indfyldelse på skattepolitikken, som Det Forenede Folkelige Socialdemokrati også har erklæret for forbudt område for radikale.

»Den er nummer et. Den sætter rammen for alt, hvad der sker i vores liv,« siger han, og vi er i gang med et interview eksklusivt helliget døden. Både den store til sidst og den lille i hverdagen. Jacobsen citerer Nietzsche for at sige, at man skal leve sit liv sådan, at man kunne leve det samme liv en gang til. Det samme sted med de samme mennesker og det samme arbejde. Hvis ikke, lever man forkert og skal lave noget om.

Man vil have mere

– *»Hvordan ville livet være uden døden?«*

»Det er et mærkeligt tankeeksperiment, men vældig nyttigt. Jeg har faktisk aldrig tænkt på

ILLUSTRATION GITTE SKOV

det på den måde... Hvis ikke døden var der, havde vi ikke et pres på os for at få noget ud af vores liv, udfolde vores talenter og være noget for andre mennesker. Hele den bestræbelse på at komme på toppen og udrette noget. Hvis livet var uendeligt, ville vi vente.«

– *»Det er ellers en klassisk trøst. Folk siger: Hvor ville det være forfærdeligt at leve evigt, men jeg tænker ofte, at det ville være dejligt!«*

»Jeg prøver at lade være med at fantasere og gøre mig alt for mange tanker om, hvordan det ville være, hvis alt muligt var anderledes, og jeg var en anden. Det er bedre at fokusere på det liv, du har, og blive ét med det.«

– *»Når man er bange for døden, er det, fordi man vil have mere.«*

»Det er en meget interessant sætning, men spørgsmålet er, om den er helt rigtig.«

– *»Det går igen hele vejen igennem din bog og i psykologien i det hele taget, at hvis man er bange for døden, er det, fordi man ikke lever sit liv helt udfoldet. Det synes jeg er noget vrøvl. Måske elsker man sit liv så meget, at man ikke vil af med det.«*

»Men hvad mener du så om det her udtryk: 'Han døde mæt af dage'?'«

– *»Det lyder virkelig skønt, men det er jo ikke sikkert.«*

»Jeg kan fuldt ud følge tanken, og jeg har det jo egentlig selv på samme måde. Man elsker sin ægtefælle, sine børn, skoven, årstiderne, sit arbejde, så det er en forbandet tanke, hvis det skulle stoppe i morgen, men det er jo ikke det samme som en stor dødsangst. Vi skal skelne mellem dødsangst med små og store bogstaver. Jeg kender mennesker, som slet ikke kan bære tanken om at dø – ikke engang langt ude i tiden. At der overhovedet er en slutning. Det kan du måske heller ikke?«

– *»Jeg vil hverken nu eller om tyve år.«*

Her forsøger Bo Jacobsen at få mig – og læsere, der har det på samme måde – til at acceptere ideen om, at alting har en ende, og at vi en dag bliver gamle og sidder i en havestol, kigger på træerne og verden på en anden, mere stille måde end før.

»Der findes mennesker, der faktisk har en rar alderdom, stadig bor i deres hjem og stadig kan gå ned til havet. Og så en skønne dag bliver der så en sidste fase, og så er det slut. Hvad er der egentlig så forfærdeligt ved det?«

– *»Man vil have mere forår, sommer, efterår, vinter, flere bøger, mere musik, flere samtaler. Jeg bliver nærmest lidt pikeret over, at I alle sammen siger, at dødsangst er det samme som livsangst.«*

»Hvis man har små eller halvtstore børn, er det grusomt og smertefuld, hvis man ikke kan gøre det færdigt. Det er stærke ideer hos os alle sammen, at hvis vi sætter børn i verden, skal vi være hos dem. At ville have mere af det er en helt naturlig ansvarsvaretagelse, for man ved godt, det er bedst, hvis man er der selv. Ikke fordi man er bange for at dø, men angst for ikke at fuldbyrde sin livsopgave. Det er noget andet at sige: 'Jeg elsker at se film, lad mig se nogle flere. Jeg elsker at læse bøger, lad mig læse nogle flere.' Man vil gerne fortsætte med det hele. Hvorfor ikke sige, alting har en ende? De voksne børn lever jo videre. Det er noget andet, hvis de ikke har det godt.«

– *»Fordi man kommer til at savne dem og det. Man er bundet sammen med andre mennesker og naturen.«*

»Kunne man tænke sig, at der kunne komme en anden størrelse ind i den dødsangste persons liv, så det ikke blev lige så vigtigt, at man også næste år skal se foråret, næste aften være sammen med vennerne, og næste dag læse en ny bog. Hvis man kunne sige til sig selv: Der er mere i verden end det, jeg står i her, og mange ting, der lever videre, som også har deres værdi og plads. At man ser, man indgår i en større sammenhæng. At der er planeter, andre stjernesystemer, liv måske, hvis man tror på det. Måske er mit lille liv en dråbe i et ocean, selv om jeg elsker det. Men jeg må være i balance indei. Så passer det bedre.«

»Det gælder om at få sat dette vældige intensitetspres ned, denne trang til at æde verden med det hele og hele tiden. Man kan opnå fred og balance ved at hugge brænde, løbe, ride, meditere, vandre, lave havearbejde – helt specielle aktiviteter, hvor kroppen og sindet får en mulighed for at forene sig med omgivelserne. Presset bliver mindre, når man selv indgår i noget større.«

Den lille død i ørkesløs sludren

»Vi havde en kræftpatient, der sagde: 'Jeg behøver ikke sygdommen. Jeg ved allerede, at græsset er grønt lige her.' Han levede autentisk og fuldt. Men de fleste alvorligt syge bliver konfronteret med dødens mulighed, som man også

bliver det ved en nærtstående død eller en ulykke, man med nød og næppe overlever. Det første, der ryger ud, er den materielle stræben, karriere og ambitioner, mens kærlighed kommer til at fylde meget mere. Man bliver pludselig mindet om sit liv. Hvad lever man for? Bruger man sin tid på det rigtige.«

– *»Hvordan får man den taknemmelighed ind i sit liv uden at være syg? Skal man leve sit liv hver dag med så kraftig dødsbevidsthed?«*

»Man kan ikke fremkommandere eller lære at leve med dødsbevidsthed, for den smutter igen. Før man ser sig om, er man tilbage i hverdagsglemslen igen med små kollegakonkurrencer og ærgrelser over materielle ting. Men man kan tage imod kriser, hvis de kommer, for de kan være en gave.«

Bo Jacobsens enkle hverdagsråd er at lade være med at plastre kalenderen til, for det er helt centralt ikke at skulle noget, så tomhed, fredfyldthed og eftertænksomhed kan indfinde sig i sindet. Man kommer til at tænke over, hvad der er vigtigt. »De samme refleksioner du nogle gange får, hvis du kan lade være med at drikke dig fuld til din fødselsdag.«

Så er der de ting, man kan hjælpe hinanden

med, så man ikke dør for meget, inden man faktisk skal dø: at have bedre i samtaler med kolleger, venner og familie. At komme til sagen og holde samtalen ved noget væsentligt i stedet for at diffundere ud i ligegyldige småting.

»Hvis man lægger mærke til, at det ikke står så godt til med den anden, så kommenter det, hvad enten det ser ud, som om den anden lider eller lever forkert. Man kan have en kollega, som stresser for meget og bliver alt for overfladisk. Man vil helst lukke sin dør, men gør vedkommende en tjeneste ved at sige: 'Jeg har svært ved at holde ud at være sammen med dig, for du snakker altid så hurtigt, og jeg kan slet ikke nå at tænke.' Eller: 'Du stiller hele tiden spørgsmål til mig, og hvis jeg så begynder at svare, afbryder du, og så får jeg jo indtryk af, at du overhovedet ikke er interesseret i at få svar på spørgsmålene.' Eller: 'Jeg synes allerede, du har sagt meget, men det kan være, jeg er lidt træt i hovedet i dag.«

– *»Man kunne komme galt af sted.«*

»Det er jeg slet ikke sikker på. Jeg har tit oplevet, at folk siger, de udmærket godt ved det, for mange andre har prøvet at sige det til dem. Nogle siger tak. Andre er uforstående, men så siger jeg det to gange til. Dialog og eftertænksomhed må have en større plads, så man ikke sidder og japper. Man gør en god gerning ved at rense luften, og det er en elementær ret, man har som menneske. Og de der peskesnakker løber jo også fra deres dødsangst. De dækker sig bag et lag af det, Heidegger har et dejligt udtryk for – *Gerade*. Ørkesløs sludren. Det er vigtigt at sige det hurtigt, så irritationen ikke hober sig op, og man får sagt det aggressivt.«

Endelig lidt trøst

Men vi kommer for langt væk fra døden, den rigtige. Ikke den lille i løbet af ugen. I bogen bringer Bo Jacobsen historier om folk, der har været ved at dø. En række forskere verden over har samlet materiale fra tusindvis af mennesker, og bestemte elementer går igen om deres korte tur ind i døden: Personernes bevidsthed befinder sig uden for kroppen, ofte i en position nogle meter højere oppe, hvor de for eksempel kan iagttage operationsbordet og senere gengive præcise oplysninger og tekniske detaljer fra operationen. Personerne oplever en dyb følelse af fred og smertefrihed, ser deres liv passere forbi og accepterer det, også det ubehagelige. De oplever at være til stede i en anden herlig verden, hvor der er mennesker eller væsener af lys, og hvor de ofte møder døde familiemedlemmer og venner.

På den baggrund drager han en enkelt, men vel epokegørende konklusion:

»I mange tilfælde er det ikke så forfærdeligt at dø, som de fleste tror. Nogle gange kan det være direkte dejligt.«

– *»Historierne om nærdød er lysende og optimistiske, men det er jo kun nærdød, ikke den rigtige.«*

»De var klinisk døde, de mennesker. Det er fuldt ud sammenligneligt.«

– *»Tror du på historierne, og trøster de dig?«*

»Ja, jeg er blevet påvirket og opmuntret.«

– *»Hvad synes du om det store, aktuelle forskningsprojekt, hvor man sætter kameraer i loftet over hjerteoperationsbordene for at kunne kontrollere de nærdødes historier. Et det ikke lidt ærgerligt?«*

»Det er et genialt eksperiment og vildt spændende, men jeg er jo forsker. Jeg tror på sandheden. Man har nogle hypoteser, man tror på, og min er, at eksperimentet vil bekræfte et antal af de historier. Og hvis det bare er et begrænset antal af personerne, der kan svæve over bordet og se ned på sygeplejerskens nakke, så er det fantastisk.«

Bo Jacobsen: *Livets dilemmaer*. Hans Reitzels Forlag.

Analyse. Mange radikale drømmer om at stå uden for en regering ledet af Helle Thorning og Villy Søvnald.

Ledelsen ved godt, at det er en umulighed.

Uden for billedet

Af **ARNE HARDIS**

MANDAG formiddag aftalte den radikale leder, Margrethe Vestager, og en journalist fra *tv-avisen* et interview, som skulle afvikles senere samme dag, når det nødvendige sendegrej var bragt til veje. Interviewet, hvis emne de havde talt om i forvejen på Vestagers kontor, var en god historie. Så god var den, at tv-stationen straks gik i gang med at indhente kommentarer fra Vestagers fjendtligtsindede venner i Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti, ligesom budskabet spredte sig rundt på Christiansborgs gange: De Radikale vil acceptere Thorning-Schmidts og Søvnalds udlændingultimatum mod løfter om indfyldelse på skattepolitikken, som Det Forenede Folkelige Socialdemokrati også har erklæret for forbudt område for radikale.

Indslaget blev aldrig bragt. Vestager aflyste interview-aftalen og fik travlt med at erklære, at den erfarne reporter havde misforstået noget. Hendes budskab skulle ellers være svært at misforstå, fordi det også har en vis formel logik over sig: De Radikale har ingen chance for at finde 90 mandater i Folketinget, som vil hjælpe partiet med at mildne udlændingepolitikken, eftersom der her er massivt flertal for den strammest mulige linje. Derimod er der

ikke nødvendigvis flertal eksempelvis for den såkaldte millionærskat efter næste valg, eftersom både VKO-lejren og De Radikale afviser den. Derfor har Vestager mere at stå imod med i skattepolitikken end i udlændingespørgsmål.

Hvem der er skyld i misforståelsen mellem journalist og partileder, er det ikke så svært at gætte, selv om man ikke sad med på Vestagers kontor. Onsdag kunne *Berlingske Tidende* nemlig citere den radikale leder for et tilsvarende standpunkt: Det har lange udsigter at skaffe 90 mandater mod den stramme udlændingepolitik, lød det i et interview gennemført i fredags, få timer efter at Thorning og Søvnald havde holdt deres fælles pressemøde. Også dette synspunkt prøvede Vestager at stoppe ind i tuben igen; hun tilføjede tirsdag over for avisen, at man skam fortsat kræver indfyldelse på alle politikområder.

FORVIRRET? Bare rolig, forvirringen er helt på Vestagers side. Hendes tumlen rundt som en nervøs teenager, der forsøger at demontere alt for ærlige udtalelser fra nattens mislykkede fest, er blot et af en stribe udslag af frustration, der har ramt det radikale segment, efter at Socialdemokratiet og SF har sat De Radikale stolen for døren. Fra dette segment udgår der

i disse dage en række signaler, som antyder, hvor problematisk en parlamentarisk situation det lille parti er havnet i, efter at et samlet Folketing over en halv snes år er rykket kraftigt til venstre i fordelingspolitikken og ikke mindre heftigt til højre i værdipolitikken. Først droppede Venstre og De Konservative partiet, og nu har Socialdemokratiet og SF brutalt devalueret værdien af de radikale mandater. De Radikale står, hvor de stod, og synes, verden er uretfærdig og urimelig.

Både Vestager og dagbladet *Politiken* har trukket den gamle Christiansborgsandhed af stalden, at man kommer ilde af sted med at stille ultimativt krav. Men det synspunkt er faktisk ikke helt sandt. Man kan sagtens slippe godt fra eksempelvis at kræve tyngdekraften ubetinget respekteret under finanslovsforhandlingerne; Thorning-Schmidt kan også sagtens ultimativt fastslå, at Enhedslisten eksempelvis ikke kan kræve socialismen indført straks, den nye regering måtte tage over. Enhedslisten har ingen steder at gå hen med en eventuel surhed over kapitalismens fortsættelse, og det har De Radikale heller ikke, skulle Thorning ikke bøje sig for Vestagers krav.

Og hermed er vi ovre ved et andet signal, der udgår fra den slukroede radikale lejr i disse dage. Et rundspørge foretaget af *Berlingske Ti-*

dende godtgør, at det radikale bagland er stemt for at stå uden for en mulig ny regering efter næste valg. Radikal Ungdom, der, som navnet antyder, ikke er plaget af nogen videre parlamentarisk erfaring, mener det samme. Om denne placering alene skulle afspejle skuffelsen over den røde dampromle, eller om man også forestiller sig, at de frie radikale mandater kan forhandle sig til mere indflydelse, er ikke helt klart. Under alle omstændigheder bygger de søde drømme på en illusion.

De Radikale ville virkelig dumme sig, hvis de valgte den frie rolle, og fra den radikale ledelse lyder signalet da også entydigt midt i forbitrelsen, at man vil pege på Helle Thorning-Schmidt efter næste valg, og at man vil i regering. De har ikke noget sted at gå hen, hvor indflydelsen bliver større end i en ydmyget position som juniorpartner i S-SF-R-blokken.

HVORFOR? Fordi partiets vælgere hader VK-lejren, og fordi Dansk Folkepartis 20-30 mandater ville komme myldrende og byde sig til, i samme øjeblik De Radikale var ubundet støtteparti for en S-SF-mindretsregering. Der eksisterer et meget solidt socialpolitisk flertal i dagens Folketing, og det flertal vil også være der i Tinget efter næste valg. Godt og

vel, endda. Får Socialdemokratiet og SF eksempelvis 75 mandater tilsammen og Enhedslisten 4, vil der være langt over 100 mandater bag det socialpolitiske flertal, som radikale lidt spydigt, men jo ganske korrekt foretrækker at kalde det udgiftspolitiske ditto.

Dansk Folkeparti har i hele sin levetid demonstreret en drift mod parlamentarisk pragmatisme og har bestået samtlige prøver uden at ryste på hånden. Det er sket på en på én gang let og svær baggrund. Let, fordi det faste VKO-flertal har udviklet sig til en selvkørende, politisk maskine. Skattestop og stram udlændingepolitik suppleret med en de facto-fredning af velfærdssatens. Svært, fordi partiet er født ud af skummende kaos med landsbytosser, styrvolter og meget forbitrede mennesker, som hele tiden har skullet holdes i ave, døles ned eller smides ud.

Partiet mangler at bestå to prøver, førend det er fuldbærent parlamentarisk: Kan opkomlingen, som kun har oplevet fremgang ved alle valg, håndtere tilbagegang? Og kan det bringe sine mandater i anvendelse også i rollen som oppositionsparti? Den sidste prøve er både bagland og ledelse i Dansk Folkeparti tydeligt indstillet på at bestå – og som med næsten alt, hvad der kommer fra den kant, til betydelig gene for De Radikale.